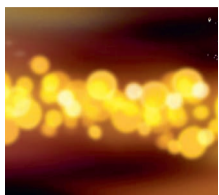

PAGINA 3

Humor maakt je toleranter

PAGINA 7

Ontmoet de redactieleden

PAGINA 8

Leer Hebreeuws in acht lessen

VERDER: Trampolines in de kerk ■ Hoop bij migrantengelovigen ■ Steeds nieuwe oude mensen ■ Kleur bestaat en ras ook ■ Ongenode gast

Wens voor 2019 van Haagse Kerken en burgemeester Krikke:

Minder armoede

'To be torn apart'. Jolly van der Velden.

Alle dagen vrede

NIEUWJAARSWENSEN WORDEN GESCHREVEN in de laatste en meest feestelijke maand van het jaar: december. Sinterklaas, Kerstmis en de jaarwisseling vormen een goede aanleiding om elkaar op te zoeken en in feestelijke sferen vriendschap te vieren en familiale banden aan te halen. Kerstmis is een expliciet christelijk feest maar biedt ook aanknopingspunten om andere feestelijke gebruiken eraan te koppelen. Ook andere religies grijpen het duistere slot van het jaar aan om lichtfeesten te vieren, zoals Chanoeeka en Divali.

Vanuit mijn eigen pastorale ervaring en door berichten vanuit andere confessies en religies raak ik echter bezorgd over de keerzijde van deze feestelijke dimensie van december. Ondanks de economische groeicijfers, blijft het aantal mensen dat buiten deze feestelijkheden dreigt te staan, stijgen. Bovendien blijft grotere eenzaamheid een fors maatschappelijk probleem, met name voor mensen die in het kader van de WMO extra ondersteuning nodig hebben. Een nieuwjaarswens vanuit de kerken kan daar-

om niet anders dan ook een oproep inhouden. Een oproep tot blijvende inzet en tot samenwerking.

Vanouds houden mensen van de kerk zich bezig met het bestrijden van armoede en eenzaamheid. De geschiedenis van deze caritas en diaconie werden in het verleden nogal eens gekenmerkt door betutteling en paternalisme. Maar wie de huidige vrijwillige en professionele actieveelingen leert kennen, ziet enorme betrokkenheid en grote naastenliefde. Bovendien zijn deze activiteiten niet uitsluitend gericht op geloofsgenoten. Iedere dag weer trekken actieve christenen van allerlei confessies de samenleving in om mensen te berei-

Hulp en aandacht, tegen eenzaamheid

ken met hulp en aandacht. Iedere dag weer wordt op die manier gewerkt aan concrete vrede in het leven van mensen, vrede is immers geen abstract begrip of een individueel sentiment. Vrede groeit

Meer respect

'Helping each other in our way over the globe'. Jolly van der Velden.

Vrede van alledag

WAARSCHIJNLIJK ZULLEN VEEL MENSEN er nauwelijks acht op slaan. De heuvels aan de zuidkant van het Zuiderpark, richting de Melis Stokelaan. Misschien heeft u ze voor ogen wanneer u dit leest. Hoeveel Hagenaars zouden zich afvragen waarom uitgerekend daar heuvels liggen? Uitlopers van de duinen? Niet echt geloofwaardig.

Nee, onder dat glooiende en groene terrein ligt puin. Puin van het bombardement op het Bezuidenhout. Het was na het opruimen daarheen gebracht, aan de toenmalige rand van de stad. Later werden die bergen puin veranderd in een mooi heuvellandschap. Met deze kennis vormen die heuvels óók een soort monument van de Tweede Wereldoorlog. Gelukkig ligt die tijd alweer ver achter ons. Van een stad, zwaar getroffen door oorlog, ontwikkelde Den Haag zich na 1945 tot een stad van vrede.

Den Haag is er trots op dat het belangrijke tribunaal, internationale organisaties en ngo's mag huisvesten. Instanties die een concrete bijdrage leveren aan vrede en rechtvaardigheid. Maar daarmee zijn we er nog niet. Om de spreuk 'vrede en recht' in ons stadswapen waar te maken, is in mijn ogen méér nodig. Ongeveer de hele wereld is thuis in onze stad. Nagenoeg alle talen worden hier gesproken. Vele geloven beleden. Toch is het mij in de afgelopen anderhalf jaar opgevallen dat veel groepen Hagenaars niet of nauwelijks met elkaar in contact

komen. Dat ze in hun eigen wereld leven. En niet zelden een stereotiepe beeld hebben van de mensen in die andere wijk, van die andere bevolkingsgroep, van dat andere geloof. Of geen geloof.

Ik zou daar graag verandering in zien komen. Ik gun het deze stad dat mensen elkaar een beetje

Verdiep je in elkaars wijk

beter weten te vinden. Dat we ons iets meer verdiepen in de buurt of de wijk om de hoek en de mensen die daar wonen. Als we elkaar meer tegenkomen, gaan we minder in stereotypen denken.

Vrede wordt niet alleen op hoog niveau gesloten. Vrede kan zich ook openbaren in alledaagse zaken. Zoals een respectvolle en vriendelijke omgang met elkaar. Het benadrukken wat ons verbindt, in plaats van hameren op wat ons scheidt. Zo ontstaat vaak meer begrip en respect voor elkaar. Neemt de kans op spanningen af. En werken we samen aan een beter leven voor iedereen in Den Haag.

In die geest wens ik u een heel goed 2019.

PAULINE KRIKKE, BURGEMEESTER

waar mensen zich gezien en bemind weten. Vrede groeit waar mensen concrete hulp ontvangen en vertrouwd worden. Iedere dag biedt kans op vrede.

De kerkelijke inzet is niet altijd zichtbaar en velen werken in de schaduw van de maatschappelijke spotlights. Gelukkig hebben we de laatste jaren een groeiende samenwerking met de Gemeente Den Haag en met vertegenwoordigers van andere religies. Ik hoop dat 2019 zal laten zien dat deze ingeslagen weg vruchten draagt en velen binnen

en buiten de christelijke kerken zal inspireren. Laat iedere dag van 2019 een gelegenheid zijn om vrede te brengen in onze stad!

AD VAN DER HELM, VOORZITTER HAAGSE GEMEENSCHAP VAN KERKEN

Bronnen: CBS, *Meer huishoudens met risico op armoede in 2017*, 12 november 2018. SCP, *Eenzaamheid Wmo-gebruikers toegenomen*, 4 december 2018.

DOE MEE! op facebook.com/kerkinderhaag

Deel nieuws en opinie over (een) kerk, zingeving, cultuur. Blijf op de hoogte van nieuwe stukken op kerkinderhaag.nl.

Nederland lacht over 'Die glupau vannun slang'

Om te gedenken dat 400 jaar geleden het startschot werd gegeven voor de Statenvertaling, trok tv-presentator

Bert van Leeuwen voor de Evangelische Omroep het land door om Nederlanders te vragen wat ze van de Bijbel vinden, en om eruit voor te lezen. Hij ging op reis in een truck met als vracht de grootste Bijbel van Nederland. Sinds Van Leeuwen enkele zinnen uit het paradijsverhaal – geparafraseerd in de taal van Haagse Harry – voorlas aan zijn chauffeur, die niet bijkwam van het lachen, hebben meerdere lezers contact gezocht met de auteur Margot C. Berends en met de redactie van KDH. 'Wilt u het aantal geparafraseerde verhalen uitbreiden? Het nummer met de Haagse teksten toesturen?' De pinkstereditie met alle parafrases is terug te lezen op de website, kerkinderhaag.nl/cultuur/bijbelvolgensharry, waar ook links staan naar tv- en radio-opnames.

Gebedshuizen steken energie in beter milieu

Liesbeth van Tongeren, wethouder duurzaamheid en energietransitie, wil namens de gemeente gebedshuizen helpen om energie te besparen. Dat gebeurt nu door verwarmingsinstallaties aan te passen ('waterzijdig inregelen'), waardoor tot twintig procent minder energie kan worden verbruikt en energiekosten lager uitvallen. De gebedshuizen die aan dit initiatief meedoen – een groep kerken, moskeeën en een hindoe-tempel – noemen zich 'Geloven in Groen'. De groep houdt periodieke bijeenkomsten om ideeën en plannen uit te wisselen voor een milieuvriendelijkere en goedkopere energiehouding.

Minder eenzamen in Loosduinen

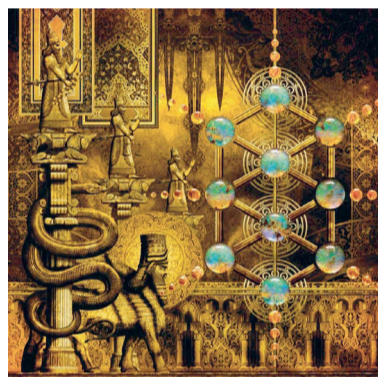
Wat kun je doen tegen vereenzaming? Kerkenorganisatie Stek, parochie De Vier Evangelisten en Inspiratiehuis Dwarsdenkers slaan sinds november de handen ineen: ze brengen senioren uit Loosduinen in contact met elkaar. De senioren ontmoeten elkaar in de OLV Hemelvaartkerk. Ze bereiden er een maaltijd en eten daarna met een nog grotere groep. Inspiratiehuis Dwarsdenkers betreft daar ook scholieren bij van het Wellantcollege, die hun inzet kunnen aanmerken als maatschappelijke stage.

advertenties

Reinoud Schoemaker,
LETSELSCHADE ADVOCaat

Uw letsel mijn zorg
070 - 40 43 34 6

ADVOCaat@REINBOUDSCHOEMAKER.NL
WWW.REINBOUDSCHOEMAKER.NL

Gesprekken over de kracht van Kabbala

De joodse mystiek, kabbala, is gebaseerd op een middeleeuws geschrift over levensheiliging, de Zohar. De mystieke stroming zou teruggaan tot bijbelse tijden, waarin ze – net als gnostiek en christelijke mystiek – beïnvloed is door platonische denkbeelden uit die tijd. Kabbala was lang een geheime leer. Rabbijnen mochten kabbalistische boeken pas bestuderen als ze veertig waren. In het spoor van zijn vader Rav Berg maakt Yehuda Berg de joodse mystiek toegankelijk in het boek 'De kracht van kabbala' (2004). Karl van Klaveren, die het boek vertaalde, houdt een serie gespreksbijeenkomsten over de joodse mystiek. Van Klaveren is predikant in de vrijzinnige Houtrustkerk.

VR. 25 JAN. 10:30-12:30 U. INFO
(LOCATIE), OPGEAVE: KARL VAN KLAVEREN,
06 11 04 19 92.

Abonnement op KDH?

• **Maandelijks portie inspiratie op de deurmat.**

• **10 nummers voor € 22,50.**

Opgave: info@kerkinderhaag.nl of 06 48 94 10 47.

JOHAN WASSENAAR

VOETBEDDEN, OP-MAAT EN SCHOENEN

Prins Hendrikstraat 132, 2518 HX Den Haag, 070 363 75 19
info@johanwassenaar.nl www.johanwassenaar.nl

Column

Abracadabra in de kerk

'Babel' van Cildo Meireles (2001). Tate Modern, Londen. Uit iedere radio klinkt geluid. Bewerkte schermafdruk.

TAAL EN GELOOF ZIJN NAUW verwant. Ze zijn als je linker- en rechterlong, allebei nodig om je geloof uit te drukken.

In Genesis 1 komt 'God zei' of 'God sprak' liefst 10 maal voor. In datzelfde Genesis-verhaal blijkt hoe moeilijk communicatie is. Tien hoofdstukken later, bij het Babel-verhaal, komt de klad erin. Daar staat zoiets dreigends als: 'Wat zij nu doen is nog maar een begin; later zal geen enkel van hun plannen meer te stuiten zijn. Laten Wij neerdalen en verwarring brengen in hun taal, zodat de een niet meer verstaat wat de ander zegt.'

Meerdere talen zijn er gekomen, de terugkeer naar één wereldtaal is ondanks vele pogingen niet gelukt. Het Esperanto is het uiteindelijk toch niet geworden, helaas. Vanwege de verdere digitalisering en mondialisering denken sommige wetenschappers dat in het jaar 2100 maar liefst 90% van alle zeventuizend talen is uitgestorven. Er komen andere voor in de plaats. Komt er dan toch een toren van Babel?

Het is de Zwitserse taalwetenschapper

De Saussure die 102 jaar geleden de taalstructuur codificeerde. In den beginne is er het Woord, maar voor De Saussure gaat daar betekenis aan vooraf. Eerst is er het wezen van het woord, de spirituele betekenis. Vandaaruit de verbeelding in tekens en vervolgens is er pas het woord, of het taalteken. Dat mag niet worden veronachtzaamd. Het is de kerkleraar Augustinus die wees op het belang van de komma bij het lezen van de Bijbel. Staat de komma verkeerd, dan zou er plots een verkeerde betekenis aan de gegeven woorden kunnen worden toegedicht.

Taal en geloof zijn ook aan elkaar gewaagd. Ze kunnen mensen tot elkaar brengen en van elkaar vervreemden. Dan wordt het tale Kanaäns, uitdrukkingen die voor een buitenstaander niet meer te begrijpen zijn.

En inderdaad. Soms staat een kerkblad of een stukje op een website vol binnenkerkelijk jargon. Alleen toegankelijk voor de eigen groep. Een taal die de wereld niet kent, of moeilijk tot zich laat nemen. Voor een groeiende kring mensen die de kerk minder vaak

bezoeken is het abracadabra. Dat schept afstand.

Maar andersom kan het ook. Bijvoorbeeld door jeugdtaal of de opkomst van emoticons, emoji's en SMS- en chattalen. Die verbinden en scheppen afstand tegelijk. Wie weet wat LOL of TTYL betekenen? En wat staat hier: D- of D: of *-)

Volgens hoogleraar journalistiek Mitch Stephens (New York) hebben deze chattalen en vooral emoticons de toekomst. Hij zegt dat vooral omdat we dieper in de betekenis duiken door het verbeelden van emoties, geloof en gevoelens. Daarbij moeten we oppassen dat we geen nieuwe Toren van Babel bouwen. Culturen en generaties kunnen elkaar blijven verstaan door van elkaar te leren welke taal zij gebruiken. Misschien is D Hr=mun hrdr, dus hbk als wt knodg hb een goed antwoord?

ERIC VAN DEN BERG

ERIC VAN DEN BERG UIT DEN HAAG IS COMMUNICATIESTRATEG. INFO: ISIMEDIA.NL

Humor en religie:

‘Sla je eigen gesneden beelden stuk’

REPORTAGE De afzwaaiende deelnemers van de cursus ‘Theologie voor geïnteresseerden’ werd een avond over humor en religie aangeboden. Dat relativeerde.

ACHT DEELNEMERS AAN DE DRIEJARIGE cursus Theologie voor geïnteresseerden (TVG) kregen onlangs hun certificaat uitgereikt. Om de bijeenkomst extra feestelijk te maken is dr. Frank G. Bosman, rooms-katholiek cultuurtheoloog, uitgenodigd om een lezing te houden over ‘humor en religie’. Bosman arriveert op de motor. Hij ziet er uit zoals ik heb gehoopt van iemand die spraakmakende opvattingen over theologie en geloof heeft: een lange baard, spijkerbroek en zwarte laarzen. Hij beweegt zich gemakkelijk door de zaal en brengt zijn verhaal met verve en – uiteraard – humor.

‘Met humor word je een toleranter mens’

Bosman: ‘Humor en religie zijn niet per sé een goed paar. Een voorbeeld daarvan is wat er gebeurde met de cartoons van Charlie Hebdo in Frankrijk: hoeveel geweld dat heeft opgeroepen in de islamitische wereld omdat men zich beledigd voelde. Als je je beledigd voelt door een grap over jouw geloof gaat het eigenlijk om het beeld van God dat je in je hoofd hebt. Voordat we het weten gaan we die aanbidden, in plaats van de God waar de beelden iets over zeggen. Ik zie dat als het gesneden beeld dat je zelf van God hebt gemaakt. Dit gaat over het tweede gebod: gij zult u geen gesneden beeld maken. Als je als gelovige leert om humor, zelfrelativering, toe te laten, versplinteren de gesneden beelden in je hoofd en word je een toleranter mens. Bovendien: de ander heeft macht over je als je je beledigd voelt. Als je

Een dosis spot en humor over je zelfbeeld hebben is gezond. Winter (l) en Lente (r) uit *De vier jaargetijden* van Giuseppe Arcimboldo, 1563.

je vervolgens omdraait en wegloopt is die macht gebroken.

In elke gelovige zit ook een kleine grootinquisiteur die de ander vertelt wat niet klopt aan diens geloof of leven. Eigenlijk zeg je dan: ‘ik heb de waarheid’ en dat maakt je tot een intolerant mens die zich superieur opstelt. Met humor – jezelf en je opvattingen relativieren – kun je die grootinquisiteur in jezelf onder de duim houden.’

Frank Bosman geeft voorbeelden uit de Bijbel

onder het prikkelende kopje ‘Christus clown’. ‘Een aantal kenmerken van de nar en de clown zie je terug bij Christus. Net als een nar bespot Christus de gekroonde hoofden en als een clown steekt hij de draak met autoriteit. Deze verhalen gaan over hoe hij de maatschappelijke status quo volkomen ondersteboven gooit. Bijvoorbeeld in Lucas 6 bij de zaligsprekingen: gelukkig jullie die arm zijn, jullie rijkdom is het koninkrijk van God.’

Hij lardeert zijn betoog met verhaaltjes, filmpjes

uit de reclamewereld en stukjes cabaret. Het lachen in de zaal begint eerst wat voorzichtig en onwennig, maar allengs wordt er meer gegniffel hoorbaar. Waar door de titel van de lezing misschien de indruk werd gewekt dat er geschermd

Het lachen begint voorzichtig en onwennig

kon worden, viel dat tegen. Het doet me sterk denken aan de uitspraak van Godfried Bomans: ‘Humor is overwonnen droefheid.’ Dat is een van de dingen waar Bosman het over heeft als er een grap over jouw geloof gemaakt wordt: ‘Eerst doet het pijn omdat het gaat over iets wat jou heilig is. Dan komt het besef dat er wel iets van pijnlijke waarheid in de grap zit. En als je er vervolgens om kunt lachen heb je geleerd wat humor is.’

GREET KAPPERS

Cursus TVG

Annemarie van Duijn, secretaris van het bestuur van de TVG: ‘Er bestaan geen toelatingseisen voor deelname aan de cursus, je hoeft ook geen lid van een kerk te zijn. De cursus is voor iedereen die dieper wil nadenken over vraagstukken die met het geloof te maken hebben. De cursus loopt goed, er is een nieuwe groep van zeventien deelnemers gestart.’

Over het succes van de cursus vertelt voorzitter ds. Jacob Korf: ‘We zijn nu ook met een zomerschool begonnen in de Nieuwe Badkapel, die daar uitstekend geschikt voor is. Daar kunnen veertig mensen aan deelnemen.’

Afslanktip van de maand

Hopsen in een kerk met Dylan en Young

REPORTAGE Voor de lijn-maand januari ging Kerk in Den Haag op zoek naar een bijzondere sportieve plek. In de voormalige rooms-katholieke kerk aan het Stadhoudersplantsoen zijn de springkussens van Planet Jump uitgerold.

WIE IN JANUARI GOEDE VOORNEMENS in de praktijk wil brengen, zou eens naar het kerkgebouw tegenover het Museon kunnen gaan. Daar kun je prima afslanken door op de trampolines van Planet Jump te hopsen. Eigenaar Robbert Jol (46) vertelt: ‘Springen is zo effectief. Als ze een uur springen, hebben ze hun sport voor de week wel weer gehad.’

‘Een uur springen is gelijk aan vele kilometers hardlopen’

‘Ze’ zijn kinderen van twee tot zestien jaar, die volgens Jol die beweging hard nodig hebben en dus zijn doelgroep vormen. Ouders en begeleiders mogen ook de hoogte in stuiteren, als ze zich maar aan de voorschriften houden: niet met zijn tweeën op dezelfde trampoline en – uiteraard – niet vloeken of vechten.

Magische plek

Beschaving en respect staan voorop in de voormalige Kerk van de Heilige Martelaren van Gorcum. Niet voor niets spreekt Robbert Jol van ‘een magische plek’. ‘Het is een fijne plek, die

rust uitstraalt.’ Baas Jol draait Neil Young, Bob Dylan en beschaafde Americana, wat bijdraagt aan de vredige atmosfeer. Dit is volgens Jol het enige ‘in-door trampoline park’ ter wereld in een kerk en de voormalige topsporter kan het weten, want hij heeft het hele internet afgeschuimd.

De man achter Planet Jump huurt de kerk sinds 2014 van de gemeente. Jol was in die tijd op zoek naar een locatie voor een springhal, want zoon James (7 jaar oud inmiddels) moest opgroeien met voldoende beweging. Daar schort het aan bij de jeugd van tegenwoordig, die vaak de deur niet meer uitkomt en zich met i-pads en games onledig houdt, in plaats van lekker te sporten. Daarom richtte Jol een stichting op en zocht hij een geschikte plek voor de springkussens. Zijn ideaal: het optimaliseren van het sporten en bewegen bij kinderen. ‘Dit heb ik voor James gedaan. Iedereen die wil komen, is welkom. Ik hoef er geen cent aan te verdienen.’

Salto's

Dat zijn springhal in een kerk is gevestigd, betekent voor Jol heus wel iets. ‘Deze kerk is een ijkpunt in de buurt.’ Koste wat het kost wil hij voorkomen dat het gebouw ten prooi valt aan de alom heersende bouwhonger. ‘Er cirkelen natuurlijk altijd raven boven de kerk. Van die gasten die denken: lekker bouwen, lekker cashen.’

Maar het gaat hem toch vooral om het bevorderen van een gezonde levensstijl. Zoontje James is na vier jaar springen ‘ongelooflijk fit’. Trampolinespringen is een vloeiende beweging, de gewrichten worden niet belast. ‘Een

‘Er komt een stofje vrij in je hoofd. Word je blij van.’ FOTOGRAF: MATTHIJS TERMEER

uur springen is gelijk aan achttien kilometer hardlopen. Sommigen zeggen zelfs aan een marathon, maar daar wil ik niet aan.’ Moeilijke jongeren, kinderen met een handicap of andere beperking – allemaal zijn ze na een tijdje springen opgeknapt of juist afgekoeld.

Je kunt salto's en schroeven maken en allerhande figuren. En misschien nog wel mooier: ‘Er komt een stofje vrij in je hoofd. Daar word je blij van.’

Twee Britse begeleidsters van een springkind hebben dat ook ondervon-

den. Ze zouden best willen springen voor de lijn. Voor hen en voor iedereen boven de zestien: ‘losse’ volwassenen mogen ook komen hopsen. Wel op afspraak.

MATTHIJS TERMEER

Proefschrift Jan Eijken:

Zingeving en hoop óók bij migrantengelovigen

ACHTERGROND In discussies over integratie zijn vaak moslims het onderwerp, terwijl christenen 40% van alle migranten vormen. Hoe integreren zij? Een indruk van het promotieschrift van Jan Eijken, over de integratie van katholieke migranten in de Schilderswijk.

TIEN JAAR LANG GING DR. JAN EIJKEN ALS pastoraal werker intensief om met katholieken uit het gebied van de voormalige Willibrordparochie (Stationsbuurt, Schilderswijk, Transvaal). Rond 2000 groeide bij deze 'autochtone' parochie het besef dat het zinvol is om de relaties met buitenlandse katholieken te intensiveren. Dat werd noodzaak toen in 2005 de landelijke rooms-katholieke kerk migrantengemeenschappen 'dwong' om zich bij de parochiekerken te voegen.

'De autochtone kerkleiding moet meer respect tonen'

Een schoolvoorbeeld voor goede integratie is het niet geworden, concludeert Eijken in zijn recent afgeronde proefschrift, een kritische analyse van beleidsdocumenten over 'interculturele kerkopbouw' uit de periode 2000-2010.

Eigenheid

Gelovigen uit alle windstreken hebben in deze stukken hun visie op samenwerking gegeven: bestuurders en pastors (onder wie Eijken) van de autochtone parochie, Missionarissen van Afrika, Missionarissen van het Goddelijk Woord, zusters van de H. Geest, de Engelstalige Afrikaanse en de Portugeestalige gemeenschap. Toch bleek dat samenwerken op papier geen garantie voor succes in de praktijk. De Afrikaanse gemeenschap, die in 2011 naar de Marthakerk moest verhuizen, trok zich na 'vele conflicten' terug op zichzelf, al zijn er tekenen van nieuwe toenadering. De Portugeestalige katholieken hebben hun thuis ver buiten de Schilderswijk gevonden, in de Marlotkerk. Eijken signaleerde in de onderzochte teksten een 'strijd van betekenis' (de titel van zijn proefschrift) over sleutelbegrippen als kerk, samen-

eigen, multicultureel-intercultureel. De migrantengemeenschappen en geestelijken (missionarissen) vinden het belangrijk dat de autochtone kerk(leiding) hun 'eigenheid' respecteert en waardeert. In dat opzicht benadrukken vooral de missionarissen het belang van dialoog met verschillende culturele en religieuze groepen. De Willibrordparochie daarentegen schrijft met betrekking tot integratie vooral over 'eigendom' (oude parochiestructuren, machtsposities, financieel beleid). Gevolg is dat de Portugeestalige en Afrikaanse katholieken te weinig participatie (medezeggenschap) ervaren. Ze willen niet simpelweg als uitvoerders van beslissingen worden beschouwd, maar hun wensen, ervaringen en mogelijkheden laten meewegen.

Feestdagen

Eijken citeert diverse theologen die aangeven hoe de autochtone kerkleiding respect voor de eigenheid kan laten blijken: bijvoorbeeld door buitenlandse liederen of uitdrukkingvormen in een viering te gebruiken; door nationale feestdagen met autochtonen te vieren, zoals het feest van Onze Lieve Vrouw van Guadelupe; door samen te eten, pastorale bruggenbouwers aan te stellen. Ook Andrea Damacena Martins, lid van de Portugeestalige kerk en diocesaan coördinator tussen 2007 tot 2009, uit zich kritisch in het proefschrift: 'Het is belangrijk hoe op bestuurlijk niveau de taken worden verdeeld. (...) Wanneer de participatie alleen functioneel is, of als er alleen contact bestaat om de uitvoering van regels te bereiken, dan trekken de migrantengemeenschappen zich terug.' Steeds meer van oorsprong katholieke migranten zoeken hun heil daardoor in pinksterachtige gemeenschappen, beschrijft Eijken.

Werk aan de winkel

Voor de migranten en hun kinderen keert het tij vanzelf wel, vermoedt Eijken, omdat de autoch-

Processie ter ere van OLV van Guadelupe door Portugeestalige gelovigen in Marlot.

tone kerk simpelweg een etnische minderheid op hoge leeftijd is geworden. In de huidige Willibrordgemeenschap (die tegenwoordig samenvalt met de Marthakerk), komen naar dezelfde viering vooral Antillianen, een kleine groep Surinamers en wat mono-culturele Nederlanders.

'We gaan hooghartig aan hen voorbij'

In Eijkens visie op 'nieuwe katholiciteit' ligt de nadruk op samenwerking en medezeggenschap. Daarbij geldt als voorwaarde dat beleidsvoerders de wensen van alle katholieke groepen meenemen, die verschillende waarden en belangen duidelijk verwoord worden ('interculturele hermeneutiek') en er vertrouwen gecreëerd wordt.

Genoeg werk aan de winkel, suggereert Jan Eijken in zijn epiloog. Hij citeert de woorden van

Wout van Laar, voormalig directeur van de Nederlandse Zendingsraad: 'Het gaat erom de migrantenkerken te respecteren in hun eigen agenda en het vaststellen van hun eigen prioriteiten. Hun eerste zorg heeft betrekking op de zoektocht naar de eigen identiteit. Hun gemeenschappen bieden een geestelijk thuis in een vreemde omgeving die hen niet begrijpt of zelfs niet accepteert. (...) Zolang wij de nieuwe "allochtone" kerken als exotische en tijdelijke verschijnselen zien, kunnen we hooghartig aan hen voorbijgaan en onze eigen vormen en tradities als normatief blijven zien. (...) Wij zouden de variëteit van deze "buitenlandse" kerken in hun vitaliteit moeten zien als een bijzondere gave van God aan een gesecculariseerde wereld die wanhopig op zoek is naar nieuwe zingeving en hoop.'

ROBERT REIJNS

HET PROEFSCHRIFT STAAT OP KERKINDENHAAG.NL. DIT ARTIKEL IS GEEN SAMENVATTING.

Nieuwe kerken in de Schilderswijk

Om iedereen in de kerk te krijgen is een heel gedoe

Peter Strating van de Havenkerk. 'Nederlanders en Marokkanen voetballen hier samen.'

INTERVIEW Buiten het licht van de schijnwerpers groeit in Den Haag het christendom. Nieuwe Hagenaars uit Afrika en het Midden-Oosten kiezen voor 'het pad van Jezus'. Ook moslims ontdekken de kerk.

IN DE SCHILDERSWIJK GROEIT DE KERK. DAT IS de overtuiging van Peter Strating, als predikant verbonden aan de Havenkerk (Om en Bij). Op buitenstaanders mag dat merkwaardig overkomen, maar het is zijn vaste overtuiging. 'Er gaan hier nu méér mensen naar de kerk dan tien jaar geleden.' Die groei is vooral toe te schrijven aan de migranten. Eritreeërs, Ghanezen, Soedanezen, Syriërs, Algerijnen – het zijn allemaal nieuwe Hagenaars die christen zijn.

De Havenkerk biedt op vrijdagavond ruimte aan een inmiddels echt Haagse kerk, die van Arabisch-talige christenen. Het is een groep van circa vijftig personen, gezinnen en vrijgezellen. Hun voorganger is Ayoub, een administra-

'Drie euro voor de tram hebben ze niet'

tief medewerker die een bijbelstudie heeft gevolgd en ook in Afrika evangelist is geweest. In Den Haag is hij de charismatische spil van zijn kerk. 'Niet alleen kerkdiensten zijn belangrijk bij ons. Als voorganger ben je vierentwintig uur per dag bereikbaar. Als iemand naar het ziekenhuis gaat en geen hulp heeft, of naar de Vreemdelingendienst moet, ga ik mee. Als kerk ben je voor je leden een steunpilaar.' Sinds hij 'het pad van Jezus volgt', zegt hij, heeft hij geleerd om te geven. Gelukkig staat hij er niet al-

leen voor. 'We doen het met elkaar en met plezier.'

Zo gaat er veel tijd zitten in het begeleiden van mensen die moslim zijn geweest en bang zijn de overstap naar een christelijke kerk te zetten. 'Laatst nog, een jongen uit Syrië. Peter heeft hem gedoopt.'

Ook op vrijdagavond is Ayoub volop in touw. Dat begint er al mee als hij in zijn auto de stad rond rijdt om gemeenteleden op te halen voor de dienst – en na afloop weer thuis brengt. 'Onze mensen hebben weinig geld. Met de tram uit Loosduinen naar het centrum kost al drie euro. Dat hebben ze niet.' Gelukkig is er nog een gemeentelid met een auto, en nog één – maar dat is een vrouw die in de zorg werkt en soms op vrijdag moet werken. Om iedereen in de kerk te krijgen is dus een heel gedoe.

Geldgebrek is ook de reden dat er in de kerkdiensten niet wordt gecollecteerd. 'Onze mensen kunnen niets missen.' Gelukkig zijn er in het netwerk van de Havenwerk altijd mensen die voor bijbels en ander gerei kunnen zorgen als daar behoefte aan is.

Vaste stek

Migrantengerken zijn er in vele soorten. De Havenkerk is de vaste stek geworden voor mensen uit landen als Afghanistan en Iran. Een deel van hen bivakkeerde eerder in de 'vluchtkerk' aan de Sportlaan. Sommigen zijn weer uit Den Haag vertrokken; anderen zijn gebleven. Over deze groep zegt Strating: 'Ze komen uit gebieden waar oorlog is. De moslimwereld heeft hen teleurgesteld. Daarom is het christelijk geloof belangrijk voor hen geworden. In de spanning van het leven hebben ze daaraan houvast. Dat ik christen geworden ben, zeggen ze, heeft me rust gegeven.'

De Havenkerk is een laagdrempelige kerk. Zo'n

tachtig bezoekers, van allerlei slag en afkomst, komen er op zondagochtend bij elkaar. Strating: 'De liederen en de teksten zijn eenvoudig. De meeste mensen hebben geen kerkelijke achtergrond. Ze moeten het wel kunnen snappen.' En de migranten, mensen die zich met de andere Schilderswijkers? 'Een beetje.'

'Nu ik christen ben, heb ik rust'

Met nadruk zegt Strating dat de Havenkerk ook door de week haar steentje bijdraagt aan de opbouw van de buurt. Er worden wekelijks maaltijd bijeenkomsten gehouden. 'En we organiseren sportactiviteiten. Nederlanders en Marokkanen voetballen samen.'

Veranderingen

Het is duidelijk dat de rol van 'witte' kerken, katholieke en protestantse, in de Schilderswijk gestaag afneemt. Strating, die al twintig jaar in de Schilderswijk werkt als – formeel gesproken – Nederlands gereformeerd predikant, heeft de verandering met eigen ogen zien voltrekken. 'Toen ik hier kwam, hadden we een groep van vijftien pastores en kerkelijk werkers. Vooral de rooms-katholieke kerk was nog stevig aanwezig. Nu zijn er bij elkaar vier werkers.' Hij haast zich erbij te zeggen dat deze traditionele kerken nog steeds van grote betekenis zijn. Naast de Havenkerk zijn dat de katholieke Marthakerk (Hoefkade) en het Multicultureel Ontmoetingscentrum (Teniersstraat), en de protestantse Lukaskerk (Om en Bij). 'Het zijn levendige kerken.'

JAN GOOSSENSEN

Marieke Stoel veertig jaar in Houtrustkerk

‘Ik weet precies welke stem wat kan zingen’

INTERVIEW Marieke Stoel is veertig jaar cantor-organist van de vrijzinnige Houtrustkerk. Dat ze er al zo lang is, komt onder meer doordat ze er maatwerk kan leveren. ‘Het is elke keer weer nieuw.’

NADAT MARIEKE STOEL VEERTIG JAAR GELEDEN als sollicitant een proefdienst in de Houtrustkerk gedaan had, liep ze een beetje stromeloos naar buiten. De sneeuw in. De voorzitter kwam haar achterna gerend: ‘Het is goed hoor!’ Ze was aangenomen. De oud-voorzitter – inmiddels in de negentig – zingt nog steeds in het koor.

Tijdens het interview zegt de jubilerende cantor-organist een paar keer: ‘Ik pas daar.’ Om verschillende redenen. Als meisje begon ze met orgellessen in de Houtrustkerk, omdat het op loopafstand was. Haar moeder heeft haar – achteraf gezien – vrijzinnig opgevoed. En later ontdekte Marieke Stoel dat haar grootvader bij de opening van de Houtrustkerk aanwezig was.

‘Toen ik werd aangenomen waren ze voorzichtig over de duur van mijn aanstelling: “Misschien vijf jaar...” Er was zoveel leegloop. Ze waren somber: ooit zat het er helemaal vol, ook op het balkon dat nu al lang weg is. Het is altijd al een gemeente geweest met bejaarde leden. Al die veertig jaar was het: hoe moet dat, zonder jongeren? Maar er komen steeds weer nieuwe oude mensen bij.’

‘Er komen steeds weer nieuwe oude mensen bij’

Stoel typeert de Houtrust als een intellectuele kerk. ‘Iedereen is bang om het zo te noemen, want het klinkt elitair. Maar zo is het gewoon. Het is een denkende kerk en dat spreekt een bepaalde groep mensen aan. Daar ben je nog niet zo aan toe als je jonger bent: je bent bezig met alle ballen in de lucht te houden. Als je een gezin hebt en werk, dan wil je in het weekend even helemaal niks hoeven. Tegen de tijd dat mensen met pensioen gaan, denken ze: en nou ik. Ook komen bij ons zoekende gemeenteleden terecht van wie het kerkgebouw is gesloten.’

Sfeer

Marieke Stoel leidt het koor – zo’n zestien leden – en de cantorij, bestaande uit vijf vrouwen. Het koor zingt bij bijzondere gelegenheden (delen uit) bestaande, grotere werken, die wat meer instudeertijd vergen. De cantorij zingt twee keer per maand na de overdenking. De andere weken speelt ze dan een passend orgelstuk.

‘Ik houd ervan om stukken te zoeken die bij de lezing en de preek passen, qua inhoud maar vooral qua sfeer. Als de predikant de schriftlezingen en liederen aan mij doorgeeft, weet ik enigszins welke kant het zal opgaan. Soms heb ik een

Marieke Stoel in ‘haar kerkje’.

stuk in mijn hoofd waarvan ik tijdens de preek denk: dit gaat ‘m niet worden. Ik duik dan in de kast voor een andere partituur. Als de cantorij zingt, krijg ik halverwege de week iets over de preek te horen. Dan maak ik een meerstemmige bewerking van een bestaand lied, speciaal toegesneden op de beschikbare stemmen. Of ik maak een nieuwe compositie, als ik de melodie niet bij de tekst vind passen. Donderdagavond studeert de cantorij die in, thuis oefenen ze en zondag voeren we het uit. Ik vind dit zo leuk! Omdat het elke keer weer nieuw is. Ik heb honderden bewerkingen en composities gemaakt. Het is maatwerk, ik weet precies welke stem wat kan zingen.’

Hobby

De koffieconcerten, die na de zondagse dienst in de Houtrustkerk worden gegeven, worden door Stoel georganiseerd. Verder geeft ze piano- en orgellessen. Zelf heeft ze conservatorium gedaan, de

opleidingen orgel en kerkmuziek. De tijden zijn wel veranderd: ‘Als ik een goede leerling heb die naar het conservatorium wil, zeg ik – als je iets anders kúnt, doe dat dan en blijf orgel als hobby ernaast doen. Er zijn haast geen vacatures. En als die er wel zijn, word je niet betaald voor het ni-

‘Nieuwsgierig, modern, het oude niet weggooien’

veau waarop je bent afgestudeerd. Organisten verdienen het slechtst van alle musici. “Je vindt het toch zo leuk om te spelen?” Het komt voor dat een kerk orgelconcerten organiseert en de organist blij mag zijn als hij honderd euro krijgt.’ Op de vraag wat er veranderd is in die veertig jaar, antwoordt Marieke Stoel: ‘Een ontwikke-

ling waarin de Houtrustkerk voorop liep, is dat kerken naast het rode liedboek andere liederen gingen zoeken. Alles wat er maar nieuw kwam, al dan niet officieel uitgegeven, onderzochten we. Eva’s Liedboeken, de remonstrantse losbladige uitgave Tussentijds, Zingend Geloven, bundels van de Nederlandse Protestantse Bond, van de Haagse Ekklesia, gemeenteleden en predikanten kwamen met teksten. Dat dat kon is typerend voor de Houtrustkerkgemeente: nieuwsgierig en modern, maar het oude niet weggooien.’

Ze besluit: ‘Ik ben onder de indruk van de veerkracht van de gemeente, om in zwaar weer te zeggen – we pakken ons samen en we gaan voorwaarts. Dat maakt dat ik daar nog steeds graag blijf. Het is mijn kerkje. De gemeenschap, het geheel: ik ben ermee vergroeid.’

MARGOT C. BERENDS

IN - DRUK

AFUA HIRSCH (FOTO) IS JOURNALIST EN JURIST en groeide op in *well-to-do*-Londen. Van moeders kant kreeg ze haar Ghanese voornaam mee, van haar vader kreeg ze haar achternaam en lichtere huid mee. Zijn joodse vader vluchtte voor de naziterreur in 1938. In haar genen draagt Hirsch een mix van slavernij, pogroms en vluchtverhalen mee.

Tijdens haar studie aan de universiteit en door haar vriendschap met Sam, ook van Ghanese afkomst maar afkomstig uit een ‘working class’-wijk, realiseert ze zich gaandeweg dat de Britse samenleving doortrokken is van racisme en achterstelling van immigranten. Ze neemt de lezer mee in haar zoektocht naar haar eigen identiteit. Een reis die haar onder meer naar Afrika doet gaan, waar ze tot haar teleurstelling niet het beloofde land aantreft. Ze blijkt daar voor de Ghanese Brits te zijn dan ze zelf eigenlijk wil.

Ik vind de Nederlandse titel goed gevonden, omdat het begrip ‘ras’ direct tegenspraak oproept. In de naoorlogse periode is dat een taboe-woord geworden. Maar Hirsch ontdekt hoe immigranten – en hun (kinds)kinderen – voortdurend anders behandeld worden. Eerder aangehouden

KLEUR BESTAAT EN RAS OOK

worden bij politiecontrole, niet erkend worden in je vakgebied, altijd maar weer de vraag ‘waar je vandaan komt’. Ook zij, geboren en opgevoed in een keurige wijk van Londen, ervaart dat.

Aanvankelijk, ik moet het eerlijk toegeven, irriteerde het boek mij. Weer zo’n aanklacht, weer iemand die overgevoelig is. Maar de eerlijke zoektocht naar haar identiteit, haar twijfels en haar betrokkenheid, maakten dat Afua Hirsch mij een spiegel voor hield. Dit boek gaat niet alleen over de Britse samenleving, maar beschrijft dezelfde mechanismen in de omgang met ‘minderheden’ (islamieten, allochtonen) en vluchtelingen die ook in ons land spelen. Ze laat zien dat de ‘Brexit-campagne’ inspeelde op angsten die bij de bevolking leefde, waarbij gesuggereerd werd dat im-

migranten de verzorgingsstaat ondermijnen. Ook in ons land gebruiken politici dit argument in een pleidooi de grenzen te sluiten.

Ze geeft ook verrassende voorbeelden van geschiedschrijving door de ogen van de heersende klasse. Zo was William Wilberforce voor mij – evenals voor haar – de christelijke ‘held’ die ijverde voor de afschaffing van de slavernij. Maar Hirsch ontdekt dat in Wilberforce’s dagen al duizenden niet-witte mensen (‘negro’s’) in het Verenigd Koninkrijk leefden. Onder hen was een politiek zeer bewuste groep die geleid werd door Ignatius Sancho, op een slavenschip geboren. Hij schreef brieven aan voor- en tegenstanders van de slavernij te betrekken. En in 1789 verscheen een boek van Olaudah Equi-

ano, dat misschien wel de belangrijkste zwarte bijdrage is aan de strijd voor afschaffing van de slavernij. Geboren in Nigeria, op zijn 11e tot slaaf gemaakt, kan hij zich ten slotte vrijkopen en richt in Londen in 1787 ‘Sons of Africa’ op. Hirsch geeft deze mannen weer een plek in de geschiedenis. Zwarte mensen zijn niet alleen slachtoffer van de geschiedenis, ze zijn ook actoren van verandering. Zo vermeldt zij dat er meer dan tweehonderd maal kamikaze-achtige slaavenopstanden plaats vonden op zee.

Wie zich door Hirsch heeft laten meenemen, kan het boek niet tevreden dichtslaan. In het laatste hoofdstuk – ‘Door of no return’ – beschrijft ze het ongemakkelijke fenomeen dat racisme door vele, ook progressieve mensen, onderschat of ontkend wordt. Ze schrijft: ‘Ras bestaat, als doorleefde ervaring, als basis voor de ingrijpendste economische en maatschappelijke veranderingen in onze geschiedenis. Kleur bestaat.’ Afua Hirsch is een waardevolle stem in onze multiculturele werkelijkheid.

ROB VAN ESSEN

‘WAAROM RAS ERTOE DOET’. AFUA HIRSCH. ATLASCONTACT.NL, 2018. ISBN 978904503365.

advertenties

Protestantse Kerk, kerken per stadswijk

Stadswijken	Kerkgebouwen	Tijd	6 januari	13 januari	20 januari	27 januari
Centrum Schilderswijk	Lukaskerk Om en Bij 2	10.15	ds Christiaan Donner HA	ds Let Buijser	kringviering	Lutherse kerk
Benoordenhout Archipel	Duinzichtkerk Van Hogenhoucklaan 89	10.00	ds J. van de Meent	ds Casper van Dongen	ds J. Rinzema	ds Leo de Leeuw
Bezuidenhout Mariahoeve	Christus Triumfatorkerk Julia van Stolberglaan 154	10.00	ds Jaap van den Akker	ds Berit Bootsma, HA	ds Jaap van den Akker	ds Jaap van den Akker
	Pax Christikerk Zwedenburg 99 (Middin)	10.30	ds Peter Bakker	ds Peter Bakker	Hendrine Verkade	ds Pieter van den Ende
Stadsdeel Laak Spoorwijk	De Oase Van Meursstraat 1	10.00	ds Jacob Korf	kringviering	ds Fokke Fennema HA	ds Jantine Veenhof
Moerwijk/Morgenstond/ Zuiderpark	Marcuskerk Jan Luykenlaan 90	10.00	ds Dick Groenendijk	ds Bettelies Westerbeek	ds Jantine Veenhof HA	ds Els van der Wolf
Vogelwijk Bloemenbuurt	Bergkerk Daal & Bergselaan 50 A	10.00	ds Axel Wicke	ds Lenie Vollebregt	dr Duncan Wielzen, ds Axel Wicke oecum. Dienst	ds Olivier Elseman
Statenkwartier-0 Duinoord Zeeheldenbuurt Regentessekwartier-N	Maranathakerk 2e Sweelincstraat 156	10.30	naar Bergkerk	ds Martine Nijveld, S&T	ds Martine Nijveld, zr Christine Welschen oecum. dienst	ds Axel Wicke
	Noorderkerk Schuijtsstraat 9-11	10.00	ds Han Cuperus	ds Wim Pera	ds Christine Welschen	ds Geertje Zomer
Vruchtenbuurt Bohemen	Bosbeskapel Bosbesstraat 5	10.00	ds Martin Koster	ds Nico Riemersma	ds K. Buist	ds Martin Koster, S&T
Loosduinen Waldeck Houtwijk	Abdijkerk Willem III straat 40	10.00	ds Michiel Aten	ds Wietske Verkuyl	ds Nico Riemersma	ds Wietske Verkuyl, S&T
Houtwijk	Houthaghe Toon Dupuisstraat 10	10.00	ds Olivier Elseman	J. de Haan	ds L.Ridderhof-Boon	ds M. Burema
Bouwvust Vrederust Morgenstond	Shalomkerk Vrederustlaan 96	10.00	ds David Schiethart	ds Nel van Dorp	Mark v.d. Laan	ds David Schiethart, S&T
Scheveningen Dorp	Bethelkerk Scheveningen Jurr.Kokstraat 173	10.00 19.00	ds Jan Maasland	ds Antje Groenendijk-Meindersma ds Aart Mak	oecum. dienst in Badkapel	ds Jan Maasland, HA
	Oude Kerk Keizerstraat 8	10.30 17.30	ds J. Alblas	ds Barend Weegink	ds Jaap Quist ds A. Groen	ds Barend Weegink ds Ton Quist
Belgisch Park Statenkwartier-W	Nieuwe Badkapel Nieuwe Parklaan 90	10.00	ds Mark van der Laan	ds Charlotte van der Leest, S&T	ds Charlotte van der Leest, ds Jan Maasland, pastor Langerhuizen	ds Charlotte van der Leest
Duindorp	Pr. Julianakerk Tesselsestraat 6	10.00	ds Frederik van Harten	ds Jasper Klapwijk, 2.0 dienst	ds Frederik van Harten	ds Charlotte van der Leest
Ypenburg	De Toevlucht Laan van Hoorndijk 140	10.00	ds Attie Minnema	ds C. de Rooij	oecum.viering in H. Bartholomeüs	ds Jan Eerbeek
Leidschenveen	De Leidraad Harriët Freezerhof 28	10.00	Kruishevelkerk	ds Theo Haitjema	ds Fulco de Vries Bouwstra	ds Theo Haitjema, ds T. van Iersel

Kerken in overige categorieën

PKN-kerken voor de hele stad	Bethlehemkerk Laan v. Meerdervoort 627	10.00 16.30	ds Bert Karel Foppen ds M. van de Ruitenbeek	ds Bert Karel Foppen ds Ad Vastenhouw	ds H. Liefding ds Bert Karel Foppen		
	Houtrusterk Beeklaan 535	10.30	ds Karl van Klaveren	ds Marijke Kwant	Maranathakerk	ds Marjan Driessen	
	Kloosterkerk Lange Voorhout 2	10.00	ds A. Wessels	ds Rienk Lanooy, HA	ds L. Schoch	ds Rienk Lanooy, cantate	
	Evang Lutherse Gemeente Lutherse Burgwal 9	10.15	ds Hanneke Allewijn, HA	ds Marian van der Meij-Steinstra	ds Hanneke Allewijn, 14.30 ouderendienst	ds Wout Huizing gez.dienst	
	Eglise Wallonne Noordeinde 25	10.30	Jan la Grouw	past. Hartman-Out NL	past. Hartman-Out	past. Hartman-Out	
	Overige kerken	Deutsche Evang Gemeinde Bleijenburg 5	10.30	Pfr Hans Lücke	Predin Dagmar Opper	*	*
Doopsgezinde Gemeente Paleisstraat 8		10.30	ds Jannie Nijwening	ds Henriëtte van Dunné	ds Jannie Nijwening	ds Jannie Nijwening Ringdag	
Ekklesia Brouwersgracht 2-k, in steeg door hek		11.00	X	Thema: Bij mensen zijn	X	Psalmen	
Ev. Broedergemeente Hernhutters Chassésstraat 1		10.00	zr Christine Welschen	zr Christine Welschen	zr Christine Welschen	X	
Haagse Dominicus Th. Swenckestraat 30		10.30	Driekoningen Henk Baars	X	Thema: Wat geloof ik eigenlijk, Ad de Gruijter	X	
Indon Ned Chr. kerk GKIN Marcuskerk Jan Luijkenlaan 92		13.30	ds Stanley Tjahjadi	ds Maria Winckler-Huliselan	br Nico van Splunter	ds Bas Plaisier	
Kruispuntgemeenschap Hofzichtlaan 115		11.00	ds Fokke Fennema HA	X	Jaap Theunisz	X	
Remonstrante kerk Laan v. Meerdervoort 955		10.30	ds Reinhold Philipp	ds Antje van der Hoek	ds Reinhold Philipp	ds Martijn Junte	
Gerf Kerk Vrijgemaakt Duinkerstraat 1		10.00	ds Arnout Francke	*	ds Jasper Klapwijk	ds Jasper Klapwijk	
Ziekenhuizen		HMC Bronovo Bronovolaan 5	10.00	ds Engelen Hulsman	X	pastor Bertus Wessel	X
		Haga Ziekenhuis Leyweg 275	10.00	pater Bosco Beijik	pastor Wim Hoefman	ds Wout Huizing	pastor Willy Hoogendoorn
		HMC Westeinde Lijnbaan 32	10.00	ds Engelen Hulsman	pastor Bertus Wessel	ds Irene Visser	pastor Elma Beerends
	HMC Antoniusshove Banninglaan 1 Leids'dam	10.30	pastor Guido Schürmann	X	pastor Bertus Wessel	X	
Franciscuskerk Nic Broeckhuijsenstraat 23	10.30	pastor Rien Leijdekker	pastor Bernadette Janssens	ds Robert Nangu	pastor Nanda de Hoop		
	Clarakapel Rozenbottelstraat 14	10.30	ds Mineke Kroes	pastor Marie-Thérèse v.d. Loo	pastor Sjeff Smit	pastor Mieke Speckens	
Dienst doven en slechthorenden 1e, 3e zondag	Koningkerk Br. Ingenhoeslaan 4 Voorburg	10.00	ds Els van der Wolf-Kox	ds Jan van der Wolf	ds Els van der Wolf-Kox	ds Jan van der Wolf	

Firma A. H. Kerkhof & Zon
Uitvaartzorg sinds 1892

Dienstverlening op maat door uitvoering van:
• levensbeschouwings- en geloofsgebruiken en individuele wensen

Uitvaartcentra
• Sorghvliet Groot Hertoginnelaan 1
• Waldeck Oude Haagweg 28
• Nootdorp Veenweg 14 of uitvaartcentrum naar uw keuze

Thuisopbaring volgens uw wensen met de juiste zorg en middelen

Groot Hertoginnelaan 227
2517 ET 's-Gravenhage
firma@kerkhof-uitvaartzorg.nl **070 345 16 76**
www.kerkhof-uitvaartzorg.nl

Zorgvuldige aandacht en professionaliteit, al vier generaties een familietraditie

want met afscheid begint herinnering

Van Der Helm
uitvaartzorg

Voor een waardevol afscheid met zorg en respect afgestemd op ieders persoonlijke wensen.

Veenweg 14, Nootdorp
Damlaan 64, Leidschendam
Ina Boudier-Bakkerstraat 5, Delft
De Sillestraat 182, Den Haag

070-3202040 - www.vdhuz.nl - 015-3101643

Kerken met vaste gegevens voor elke zondag

Anglican Church Ary van der Spuyweg 1. Elke zondag 8.30 Gesproken Holy Communion 10.30 Contemporary & Traditional (Holy Communion) Services with on 4th Sunday Anointing & Prayer for Healing, 17.00 Wellspring Service. On 4th Sunday: Choral Evensong	American Protestant Church Esther de Boer van Rijklaan 1 9.45 am contemporary service 11.15 am traditional service	Evangeliegemeente Morgenstond Exoduskerk Beresteinlaan 263 Zo 10 samenkomst	Volle Evangelie Gem. Vredekerk Maartensdijklaan 126 zo 10u30 NL za 19u Arabisch	Leger des Heils Ambachtsgaarde 198 10u30 samenkomst met muziekcorps 6/1 maj. Anneke Verhagen, 13/1 Adiel Vader, 20/1 maj. Johan of Jose van Gooswilligen, 27/1 comm. Netty v. d. Harst
	Oud-Katholieke Kerk Juffrouw Idastr. 7 Elke zo 10u eucharistie. 27/1 Maria Lichtmis, 13/1 16u Vesper Wo 9, 16, 23/1 12u30 viering zolderkapel	Het Apostolisch Genootschap Loevesteinlaan 170 Zo 9u30 samenkomst	Baptistengemeente Vier Heemskinderenstraat 91 10u samenkomst	Zevende dag Adventisten Robijnhorst 197 Op zaterdag 10u Bijbelstudie 11u dienst
		Genootschap der Vrienden - Quakers Stadhouderslaan 8 Zo 10u30 stille samenkomst		

Taizédiensten

Buurt- en kerkhuis Bethel,
Thomas Schwenckestraat 30
Elke maandag 19.30 Taizéavondgebed

Elandstraatkerk
Elke 1e zaterdag van de maand 19u30 Taizéviering

Koningkerk Voorburg
Elke 2e zaterdag van de maand 19u30

Rooms-katholieke kerken, Nederlandstalige weekendvieringen, zie verder www.rkparochievierevangelisten.nl en www.rkdenhaag.nl

Centrum, Parkstr. 65a H. Jacobus Maior Zo 9 u NL, 10u Lat, 12u15 NL 16u vespers	Schilderswijk, Hoefkade 623, H. Martha, za 19u, zo 11u	Haagse Hout, Wassenaarseweg 53, St. Paschalis Baylon, Zo 11u	Bezuidenhout Bezuidenhoutseweg 153, OLV van Goede Raad, Zo 17u30	Marlot Bloklandplein 15, Obevekt Hart van Maria, zo 9u30	Zeeheldenbuurt Elandstraat 194 OLV Onbevlekt Ontvangen, zo 11u	Rijswijk Sir Winston Churchillaan 372 H. Benedictus & Bernadette, Za 19u, zo 9u30	Deutsch Badhuisweg 35a Sonntags 10u30 English Bezuidenhout - seweg 157 Sunday 10.00, 17.30 Français Stoeplaan 4 Wassenaar Dim 17.00
Regentessekwartier Beeklaan 188, H. Agnes, za 20u NL, zo 10.00 NL, 12u Sp	Valkenbos, Kamperfoeliestraat 279, Kerk Titus Brandsma Zo 10u30, za 10u	Loosduinen, Loosd. Hoofdstr. 4, Kerk Maria van Eik & Duinen zo 10 u, di 10 u, za 17 u (even maanden)	Waldeck/Kijkduin Aaltje Noordervierstr. 4 H. Pastoor van Ars Do 10u, vrij 9u, za 17u (oneven), zo 10u30	Leyenburg Leyweg 930 Emmaüskerk Zo 10u, wo 10u, za 13u	Scheveningen Scheveningseweg 233, H. Antonius Abt, 2e en 4e za 18.00 Engelstalig. Overige za 17.00, zo 10.30	Rijswijk v. Vredenburgweg 69, H. Bonifatius Za 19 u, zo 11u	

Doordeweekse diensten:
■ Avondgebed bij DEZINNEN,
elke maandag 18.15-18.45 in
Christus Triumfatorkerk met
aansluitend broodje en soep.
■ Aandachtscentrum,
Schoolstraat 18, di t/m vr 13 u
stiltéviering;
■ Evangelisch-Lutherse Kerk,
elke woensdag 12.45-13u
middaggebed.

Symbolen: ♪ met cantorij, muziek etc; X geen dienst; * zie website van de kerk; ☞ voorganger met preekconsent; ✕ kerkelijk werker; ✎ proponent (ds i.o.); ☪ missionair pionier

AGENDA: JANUARI

Voor adressen van kerken zie pagina 6.

Tips en aankondigingen kunt u opgeven via redactie@kerkinderhaag.nl of kerkinderhaag.nl. Op de website staan meer activiteiten vermeld dan in dit blad.

Geloven Nu

Gespreksgroep over Bijbel en actualiteit. Nu: boek Samuel. Met pastoor Dolf Langerhuizen of vicaris Johnny Rivadeneira Aldás.
Woe. 3, 20-21:30 u. ■ Agneskerk

Schuilkerk en kunst

Rondleiding in de Oud-katholieke kerk en aangrenzende kunstgalerie. Check of hij doorgaat: denhaag.okkn.nl.
Za. 5, 14:30 u. ■ Ingang bij Galerie 44, Molenstraat 44

Citykwartier

Overdenking, stilte, gebed, gesprek.
Woensdagen, 12:45-13 u. ■ Lutherse kerk

Mystiek

Gespreksgroep over mystiek volgens boek *Oog in oog* (2017) van Kick Bras. Leiding pater Frans Vervooren.
Di. 15, 14-16 u. ■ Pastoor van Arskerk

Meditatie

Rust en inspiratie met christelijke meditatie.
Woensdagen, 19 u. ■ Gallerie 44, Molenstraat 44

Rouw op je dak

In een groep praten deelnemers over omgaan met verlies. Daaraan vooraf gaat predikant Rienk Lanooy persoonlijk in gesprek. Opgave: lanooy@kloosterkerk.nl, 070 324 47 79.
Woe. 16, 23, 30; 10:15-12 u. ■ Kloosterkerk

Ad van Nieuwpoort

Kijken naar 'Hier ben ik' (2017) over ds. Ad van Nieuwpoort in het welgestelde Bloemendaal. Inleiding door hemzelf.
Do. 17, 19:30-22 u., € 5 ■ Kloosterkerk

Vieren in Moerwijk

Samen lunchen, luisteren naar een (bijbel)verhaal, en het verhaal verwerken met muziek, gesprek, een wandeling of iets anders. Tot slot een lied of gebed.
Zo. 20, 14-16:30 u. ■ Mirtekerk, Vier Heemskinderenstraat 91

Klop aan bij een kerk, volg KDH op Facebook

Concerten, lezingen, meditatie: veel Haagse kerken en christelijk-culturele organisaties zetten video- en geluidsopnames van hun activiteiten online op Facebook. Handig om herinneringen op te halen of indrukken op te doen. De pagina [facebook.com/kerkinderhaag](https://www.facebook.com/kerkinderhaag) vertoont nieuwsberichten en activiteiten van verscheidene Haagse kerken. Zet na een drukke werkdag het (veelbekeken) orgel-en-pianoconcert in de Noorderkerk (foto) aan, agendeer alvast de lezing in maart van theoloog Thomas Halik (door De Zinnen), of lees hoe je kunt omzien naar een mooier Den Haag.

Geen hoofd meer van mijn kindje

Beste lezer, met ingang van 15 januari, na het maken van het februari-nummer, stop ik met het hoofdredacteurschap van *Kerk in Den Haag*. Ik heb vijftien maanden met plezier het blad gemaakt en aan de website gewerkt. Het aantal werkuren en de bescheiden vergoeding waren voor mij een jaar geleden redenen om in eerste instantie niet te opteren voor de functie van hoofdredacteur. Nadat mij destijds uitdrukkelijk gevraagd was om te solliciteren, vond ik dat ik mijn 'kindje' *Kerk in Den Haag* niet in de steek kon laten. Ik ben immers al ruim twintig jaar eerst als eindredacteur en nu nog als tekstredacteur werkzaam voor blad en website.

Het hoofdredacteurschap is eigenlijk een 'way of life', hetgeen betekent dat het voortdurend en op de meest intrigerende momenten je aandacht vraagt. Dat is ook financieel niet langer vol te houden. Daarom ga ik verder met andere journalistieke klussen die meer rendabel zijn.

Wel blijf ik als redacteur en tekstredacteur aan *Kerk in Den Haag* verbonden. Het is dus geen definitief afscheid van 'mijn kindje'. Redacteur Greet Kappers volgt mij tijdelijk op, met de onmisbare hulp van eindredacteur Robert Reijns. Er wordt gezocht naar een structurele oplossing.

MARGOT C. BERENDS

FOTOGRAFIE: ULCO KLOS

Gift aan KDH

Lezers die *Kerk in Den Haag* gratis ontvangen, hebben als het goed is in dit nummer een brief aangetroffen. Daarin wordt gevraagd of u een financiële bijdrage zou willen geven, voor blad en website. De brief spreekt voor zich. Is de brief er onverhoopt uitgevallen? In het colofon staat het rekeningnummer van *Kerk in Den Haag*. Fijn als u iets wilt geven!

Nieuwjaarsreceptie KDH in het Aandachtscentrum

Zondag 20 januari kunt u samen met redactieleden en andere medewerkers van *Kerk in Den Haag* het glas heffen op het nieuwe jaar. De feestelijke bijeenkomst is in het Aandachtscentrum, Schoolstraat 18. Vrije inloop vanaf 15:30 uur, einde om 17:30 uur.

OPROEPEN

Warme kleding

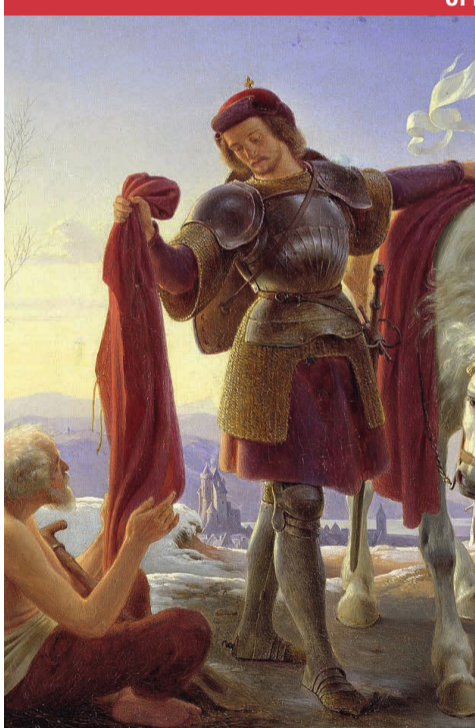
Broeder Frans (Stadsklooster) en Marie-Anne van Erp (ThuisHuis Housemartin i.o.) roepen Hagenaars op om warme kleren, handschoenen, sjaals en mutsen te doneren, voor daklozen. Afgeven kan dagelijks tussen 15:30-19 u. in het Stadsklooster, Westeinde 101. Bij afwezigheid achterlaten op de tafel buiten, naast de kerstboom.

INFO: 06 28 44 48 05.

Kanjers

Het Multicultureel Ontmoetingscentrum in de Schilderswijk zoekt vrijwilligers voor hulp bij de coördinatie/administratie van diverse activiteiten (amusement, voorlichtingen, dialoog, taallessen) en bij de samenwerking met buurtorganisaties.

TAKEN EN UREN (8-16 P.W.) IN OVERLEG. INFO: MARIA HUIJTS, MARIA@MARAPROJECTEN, 06 52 15 24 40.

VERSE THEOLOGIE

ONGELOFELIJK

Zo even voor Pasen zat ik in de Doelen bij de uitvoering van de Matthäus-Passion. Het programmaboekje legde uit: 'Tijdens elke dienst op Goede Vrijdag werd in het lutherse Duitsland van de achttiende eeuw het koraal *O Lamm Gottes, unschuldig* door alle aanwezigen gezongen. Ook bij de uitvoeringen van Bachs Matthäus-Passion. (...) Door ook in 2018 voorafgaand aan de Matthäus-Passion met alle bezoekers dit koraal te zingen, wordt een eeuwenoude traditie hersteld en ontstaat er een directe band tussen luisteraars en uitvoerenden.' En inderdaad, de organist snelde naar het Doelenorgel en zo zong de gehele zaal het genoemde lied. Ik was verrast. Was het concert stiekem een beetje liturgie geworden, of de liturgie verdekt opge-

nomen in het concert? Vanwaar deze behoefte om iets van de kerkdienst terug te brengen in de concertzaal?

Ik moest aan mijn ervaring in de Doelen denken bij het lezen van Yvonne Zonderops boek *Ongelofelijk: over de verrassende comeback van religie*. Daarin beschrijft ze hoe ze ziet en hoopt dat religie haar maatschappelijke plaats weer inneemt na decennialang naar een plek achter de voordeur te zijn verwezen. Bewijzen kan ze het niet, maar ze neemt het begin van een omslag waar, om te beginnen bij zichzelf.

Mooi is het tweede hoofdstuk waarin ze de rol van religie beschrijft. Het gaat daarbij vooral om de rol van de christelijke traditie. Zou die de (morele) leegte kunnen vullen die onze hang naar efficiency en rationaliteit achter heeft gelaten in het publieke domein? De christelijke cultuur en erfenis zijn immers een bron van rijkdom; en

waar tot voor kort de nadruk vooral lag op de nadelen van die cultuur en erfenis (benauwend!), wordt het tijd dat er aandacht komt voor wat ze aan goeds te bieden hebben.

'Ik geloof wel in de kracht van de verhalen uit het christendom', schrijft Zonderop. Ze beschrijft die verhalen in het vijfde hoofdstuk als ze met zevenmijlslaarzen door het Oude en Nieuwe Testament loopt en *en passant* de kerkgeschiedenis ook nog meeneemt. Hier haakte ik wel soms af, vooral door het historiserend lezen van bijbelverhalen (bijvoorbeeld profeten die 'voorspellen', terwijl dat toch echt hun taak niet is).

Zonderops pleidooi voor de waarde van het cultuur-christendom is tegelijkertijd een oproep aan cultuurchristenen om hun verantwoordelijkheid te nemen en deze rijke erfenis weer positief over het voetlicht te brengen. Of de kerken daar een rol in spelen, is voor Zonderop nog maar

COLOFON

KERK IN DEN HAAG MAANDBLAD
WWW.KERKINDENHAAG.NL WEBSITE

Januari 2019, jaargang 22, nr. 212

Uitgave van de Protestantse Gemeente te 's-Gravenhage, de Evangelisch-Lutherse Gemeente Den Haag, de Gereformeerde Kerk van 's-Gravenhage Oost en de rooms-katholieke parochie Maria Sterre der Zee.

Contact:

redactie@kerkinderhaag.nl
hoofdredactie@kerkinderhaag.nl
Tel. 06 48 94 10 47
Parkstraat 32, 2514 JK Den Haag

Hoofdredacteur: Margot C. Berends
Eindredacteur: Robert Reijns

Redactie: Margot C. Berends (tekstredacteur), Rob van Essen, Hans Hemmes, Greet Kappers, Rienk Lanooy, Marijke Witteman.
Meelezers: Jaap van den Berg, Irna van der Wekke.

Redactionele medewerkers: Henriëtte Boerma, Hans Hemmes (kerkdiensten), Paul Schott, Margriet Quarles van Ufford (PGG).

Overige medewerkers: Rogier Chang (fotografie), Eric van den Berg (website), Matthijs Termeer (fotografie), Pieter van Schouwenburg (vormgeving).
Druk: Opmeer Drukkerij bv.

ADVERTENTIES:

KERKINDENHAAG.NL/ADVERTEREN
E-MAIL: ADVERTEREN@KERKINDENHAAG.NL
TEL.: 06 12 31 30 53 (ROBERT REIJNS)

Los postabonnement:

€ 22,50 per kalenderjaar (10 nummers).
Opgave: info@kerkinderhaag.nl
Giften: IBAN NL35 INGB 0007 7749 10

advertenties

Voor én door 50-plussers!

Zoals:

- Hulp bij belastingaangifte
- Advisering voor Ouderen
- Korting ziektekostenverzekering

Wordt nu lid – info 06-23979374

Wende
uitvaartzorg

wanneer het leven een wending neemt...

Gesina Versteeg

070 397 15 77 | www.wendeuitvaartzorg.nl
samen@wendeuitvaartzorg.nl

RIENK LANOOY

YVONNE ZONDEROP, ONGELOFELIJK: OVER DE VERRASSENDE COMEBACK VAN RELIGIE, AMSTERDAM: PROMETHEUS 2018.

Troubadour

TROUBADOUR MARTIJN BREEMAN. OPNAMEN EN AGENDA OPTREDENS: KERKINDENHAAG.NL

De ongenode gast

Hij stond plots voor mij in de kamer. Ik snap niet hoe hij binnenkwam. Zijn intree kon best aangenamer; geloof me maar: ik schrok mij lam!

't Was Vader Tijd, dat zag ik dâlijk en hij was – zachtst gezegd – niet mild; hij nam het mij ontzettend kwalijk dat ik veel uren had verspild.

'k heb tijd verlummeld en verloren en zelfs – ik geef het toe – gedood! Het kon de grijsaard niet bekoren en zijn verbijstering was groot.

Ik had aan hem veel tijd te danken, Da's niet voor ieder weggelegd. Te veel bleef liggen op de planken, te weinig kwam ervan terecht.

Ik moest maar aan den arbeid tijgen. Ik nam gezwind de pen ter hand om onvoltooiden af te krijgen. Geen tijd meer voor gelanterfant.

Ik vroeg hem hoeveel tijd mij restte. Maar daar ging hij dus niet op in. Hij zei alleen: het is het beste dat ik hard werk en snel begin.

Kunstenares Elly Poldervaart:

'De natuur is helend, ook hier in de stad'

INTERVIEW Tot een diepere laag in jezelf komen – dat is wat er kan gebeuren als je een workshop van kunstenaar Elly Poldervaart volgt. Tijdens het afdrucken van een blad of bloem op stof of papier raak je verbonden met het materiaal, en met anderen. Ze is 'met hart en ziel verbonden' aan de Lukaskerk.

DE VOORNAAM VAN BEELDEND KUNSTENAAR Elly Poldervaart is verweven in de naam van haar bedrijf: Ellysium. Die naam verwijst naar de plaats waar in de klassieke mythologie de gelukzaligen verbleven: het elysium. Kunst als een plek om thuis te komen bij jezelf.

Oude stoffen met herstelde sleetse plekken

Op haar website schrijft Elly: *Als je het van te voren bedachte beeld in je hoofd loslaat, leert vertrouwen op wat je handen kunnen, leert vertrouwen op wat je bron – je binnenste – je vertelt en wat het materiaal doet, dan komt het altijd goed.* Haar materialen zijn stoffen, wol, papier en de natuur zelf, die haar letterlijk vormen en kleuren geeft. Elly werkt momenteel voornamelijk met ecoprints, waarbij een afdruk van een blad of een bloem op een stoffen of papieren drager wordt 'geprint'. De kleuren en patronen ontstaan tijdens het proces en zijn elke keer weer anders.

Het resultaat hiervan is een autonoom kunstwerk óf ze verwerkt het materiaal in een boekje, een gebruiksvoorwerp of een kledingstuk. Thema's in haar werk zijn persoonlijke groei, verwondering, stilte en de onvoorspelbaarheid van de natuur.

Boekjes

Haar meest recente project heet *secret garden*: kleine boekjes van verschillende materialen met ecoprints. 'De *secret garden* bij mij is de kracht die ik voel', vertelt Elly. 'Sinds kort ben ik me daar bewust van. Dat ieder mens een enorme kracht in zich heeft. Daar zit zelflieve en zelfvertrouwen en die kracht kun je in verbinding brengen met anderen en met de natuur. Voor mij was het moeilijk om daar bij te komen. Pas dit jaar heb ik het ontdekt, niet als bedenksel, maar dat ik dat echt voel. Toen ontstond dit werk, deze boekjes. Ze staan voor een diepgeworteld verlangen naar thuiskomen bij mezelf.' Elly Poldervaart heeft haar hele leven al behoefte gehad om haar kennis te delen. 'Vandaar dat ik

ooit in het onderwijs ben begonnen. Meer dan kennis, wil ik nu ook mijn weg delen. In workshops wil ik daarom niet alleen techniek uitlegen. Ik vind het fijn als die extra laag naar boven komt, waardoor mensen aangeraakt worden. Zodat iemand ook de moed heeft om naar zichzelf te kijken, om zichzelf te vinden. Groeien kun je niet alleen. Je hebt daar andere mensen en inspiratiebronnen voor nodig, zoals de natuur.'

Monogram

Bezieling en verbinding zijn twee belangrijke woorden voor haar. Verbinding met anderen en met het materiaal. Als voorbeeld geeft ze het hergebruik van oude stoffen. 'Ik gebruik oud linnen. Je voelt dat de stof oud is – wel honderd jaar. Je ziet dat het door mensen geweven is, dat iemand daar een monogram in heeft geborduurd en dat sleetse plekken zijn hersteld. Dat is een lang proces en op mijn manier voeg ik daar nog een laagje aan toe, door de stof opnieuw te gebruiken. Dan ervaar ik een soort verbinding dwars door mij heen met de geschiedenis, een lijn van wat vóór mij was, naar wat hierna komt. Iets dergelijks kan ik ook voelen als ik bladeren zoek en vol bewondering naar een boom kijk. Dan ben ik als een boom geworteld en gaat de verbinding met de natuur als een soort lijn van boven naar beneden door mij heen. De natuur is helend, ook hier in de stad.'

JOLLY VAN DER VELDEN

Cursus Hebreeuws in Adventkerk

Studiehuis Reshiet biedt een cursus Hebreeuws. Voorkennis is niet nodig, de cursus begint bij het alfabet. Doel is om deelnemers het Hebreeuws te leren lezen, zodat ze (met gebruik van een woordenboek) zelfstandig aan de slag kunnen met het Oude Testament in de originele taal. De acht lesavonden, zijn om de twee weken. Docent is Conny de Ronde.

VANAF DO. 10 JAN. 19:30-21:30 U. € 115 (CURSUS) PLUS € 30 (BOEK). ADVENTKERK, HENGELOLAAN 225. INFO, OPGAVE: CONNY DE RONDE, BDERONDE@KPNMAIL.NL/STUDIEHUISRESHIET.NL.

Sharia, boerka en Koran volgens Kamel Essabane

Net zomin als over het christendom bestaan er over de islam eenduidige opvattingen. Kamel Essabane, zelf moslim, vertelt over de islam. Hij staat onder andere stil bij de betekenis van Allah, de profeet Mohammed, de Koran en de islamitische rechtspraak (sharia). Essabane is docent islamitische godsdienst (Thomas More Hogeschool, Vlaanderen) en publiceert over cultuur en religie. De bijeenkomst biedt veel gelegenheid voor het stellen van vragen.

ZA. 19 JAN. 15-17 U. € 7. HOUTRUSTKERK.

Fascinatie voor pelgrimsplaatsen

Wat maakt de spiritualiteit bijzonder in Taizé, Iona, Lourdes en Santiago de Compostella? Hoe komt het dat deze bedevaartsoorten zoveel nieuwe toeristen aantrekken? Die vragen staan centraal bij het Oecumenisch Leerhuis, vier avonden door pastores uit verschillende kerkelijke tradities.

VANAF MA. 21 JAN. 20-22 U. ABDIJKERK. INFO, OPGAVE: DR. NICO RIEMERSMA, 325 15 99, N.RIEMERSMA@PLANET.NL.

COLUMN

HUIS VAN GOD

AFGELOPEN ZOMER MAAKTE IK EEN AFSpraak met de Maranathakerk: 30 januari mag ik daar over mijn boek 'God en ik' vertellen. In dat boek wil ik laten zien hoe oude bijbelverhalen zich met het verhaal van jouw hedendaagse leven kunnen vervlechten. Toen ik die datum noteerde in mijn agenda, kon ik nog niet weten dat ik in de voorafgaande maanden met enige regelmaat in die andere Haagse kerk zou voorgaan: bij 'kerkasiel Bethel'.

'Bethel' is Hebreeuws voor 'huis van God'. Niet dat God zich tussen vier bakstenen muren laat vangen, maar een godshuis is vooral een plaats waar mensen zichzelf willen laten vangen. Een plaats waar je met regelmaat samen of alleen naartoe kunt; om je aandacht te richten op wat er binnenin jou speelt, binnen in je naaste, en hoe zich dat verhoudt tot de Eeuwige. Een prachtige plek, maar ook een heftige plek: zo bloot

voor het aangezicht van de Ander en jezelf, dat wil je niet te lang laten duren. Het is onmenselijk om langer dan een uurtje of wat in het huis van God te moeten blijven. Zo zijn wij niet gemaakt.

Voor de familie Tamrazyan werkt het anders. Volgens de mensen van de wet is er voor deze familie geen plaats in Nederland. Zij mogen hier niet blijven, tenzij – zo zegt een andere wet – ze in een kerk zijn waar op dat moment een kerkdienst bezig is. En zo ontstond in buurt- en kerkhuis Bethel de doorlopende viering die wereldnieuws werd. Honderden voorgangers en kerk-gangers gaan af en aan, maar de familie blijft in het godshuis wonen, biddend voor wat hoopvol nieuws.

In een bijbelverhaal moet aartsvader Jakob vluchten uit zijn geboorteland. Zijn verwanten staan hem naar het leven en hij kan niet terug.

Waar hij welkom zal worden geheten weet hij nog niet. Het is Jakobs oud en nieuw, alleen is hij het oude kwijtgeraakt en is het nieuwe nog ongewis. Hij slaapt onder de open hemel, met alleen een steen als hoofdkussen. Daar begint Jakob te dromen. Hij ziet een ladder staan die naar die open hemel reikt. Engelen klimmen van de aarde naar de hemel en terug.

Jakob wordt wakker en beseft: deze open wond in mijn leven, deze zwerfplaats, is bij uitstek een plaats waar aarde en hemel elkaar raken. God is hier, en ik had het niet eens door. Jakob noemt de plaats 'Bethel': het huis van God is daar waar hijzelf geen enkele grond meer onder de voeten voelt.

Het is nu januari. Ik was de voorganger die op een zondagochtend het kerkelijk jaar afsloot in de doorgaande kerkdienst. Dat voelde wrang, want in het volgende uur ging de kerkdienst gewoon

weer door: alles begon van voren af aan, en de familie Tamrazyan had geen oud en geen nieuw gehad. Voor hen was er nog steeds alleen Bethel. Maar in het huis van God moet een mens niet te lang blijven. Voor Jakob bleek er een mooie toekomst na Bethel. Moge dit gezin in zijn belofte delen.

ALAIN VERHEIJ

ALAIN VERHEIJ IS THEOLOGOOG, SCHRIJVER EN SPREKER.